

A pályázat keretei között 2 monográfia született: Németh András új katalógusa a Bibliotheca Corvina görög állományáról, valamint Bolonyai Gábor „Corvina Graeca. A görög irodalom recepciójáról a 15. század utolsó negyedében Mátyás környezetébe tartozó humanisták munkáin és kézíratain keresztül” című habilitációs értekezése (mindkettőnek kéziratot változatát a MTA REAL repozitóriumában tettük közzé), továbbá 42 folyóiratcikk és könyvfejezet, valamint több mint 50 előadás.

1. A korábbi listák revíziója és az **új katalógus** elkészítése során Németh András a pályázat jóvoltából eredetiben tanulmányozhatta – egy-két kivételtől eltekintve – valamennyi görög kódexet, melyről korábban felvetődött, hogy Mátyás könyvtárába tartozhatott. A gyűjtemény részletes vizsgálatát az egyes darabokról készített digitális másolatok tették lehetővé. A kodikológiai, szövegkritikai és kultúrtörténeti szempontokat egyaránt érvényesítő vizsgálat valamennyi idevágó kódexre kiterjedt. A monográfia méretű katalógus négy nagyobb csoportba sorolja a jelenleg Európa különféle könyvtáraiba szétszóródott kéziratokat. A négyből három csoport a hitelesség foka szerint különül el, annak megfelelően, hogy 1. egyértelműen vagy majdnem egyértelműen bizonyosnak, 2. valószínűnek vagy lehetségesnek, 3. valószínűtlennek vagy kizártnak tekinthető, hogy az adott kézirat Mátyás könyvtárába tartozott. Külön kategóriába tartoznak 4. a lappangó vagy elveszett kódexek, amelyek meglétére beszámolók és egyéb közvetett források alapján lehet következtetni, de további adatok híján a jelenleg ismert kéziratok egyikével sem azonosíthatók. Az egyes kódexek tételes bemutatása részben az eddigi leírásokra és szakirodalmi elemzésekre támaszkodik, részben a pályázat keretei között végzett kutatásokra, részben pedig autopszia segítségével készített új leírásokat tartalmaz. A gyűjtemény egészével kapcsolatban levonható tanulságokat mintegy 50 oldal terjedelmű bevezető foglalja össze.

A katalógus összeállításának egyik fő módszertani újdonságát – a már említett különféle megközelítésmódok együttes alkalmazásán túl – a 16. századi könyvgyűjtő és különösen görögből fordítandó szövegek iránt érdeklődő humanisták hagyatékainak módszeres vizsgálata jelenti. Ennek keretében került sor Johannes Alexander Brassicanus eddig kiadatlan könyvlistáinak teljes áttanulmányozására, valamint Willibald Pirckheimer fordítói működésének és levelezésének áttekintésére, ahonnan kiindulva a kutatás egyik leglátványosabb eredménye született, egy eddig ismeretlen korvina beazonosítása (ÖNB Suppl. Gr. 177). Több kódex esetében sikerült újabb szempontokat találnunk a hitelesség

mellett, illetve ellen, míg más szerzők és kéziratok kapcsán azt tisztáztuk, milyen tévedés vezetett alaptalan feltételezésekhez. Több tétellel gyarapodott a „korvina-gyanús” kódexek száma, amelyeknek budai eredete valószínűsíthető, de egyelőre nem bizonyított. A számos új eredményt hozó magyar nyelvű monográfiát az OTKA publikációs pályázatával szeretnénk megjelentetni magyarul, Brassicanus teljes könyvlistáját pedig az ÖNB *Codices Manuscripti Supplementum* kötetében tervezzük közölni.

2. A tágabb értelemben vett görög gyűjteményen belül (a görög nyelvű kódexek mellett a latin fordításokat is idesorolva) a **görög patrisztikai anyagról** Tóth Péter készített átfogó elemzést, különös tekintettel az idetartozó szövegek korabeli vallási tartalmára, teológiai jelentőségére és kontextusára. A vizsgálat egyik eredményeképp született meg egy két részes folyóiratcikk a *Magyar Könyvszemlében*, mely a görög egyházatyák latin fordításait mutatta be. A tanulmány magában foglalta az egyes kódex kodikológiai leírását, valamint európai párhuzamainak összehasonlító elemzését is. Emellett, Tóth Péter a könyvtár anyagának elemzése során bukkant rá egy levélgűjteményre, amely egy ugyancsak magyar vonatkozású humanista kódexben, Thurzó János boroszlói püspök kéziratában maradt fenn. A 4. századi egyiptomi remete, Szent Antal hét levelének latin fordítását őrző kézirat, párhuzamai és mintái révén, rendkívül nagy jelentőségűnek bizonyult a patrisztika számára. Ennek alapján sikerült ugyanis kimutatni, hogy a szöveg, amely egyedül őrzi a levelek teljes szövegét, nem 15. század végi humanista fordítás, hanem egy jóval korábbi, valószínűleg hatodik századi latin verzió. Minderről több előadásban és egy külön tanulmányban számolt be.

A Mátyás-kori vallásos kultúra vizsgálata közben vált a kutatás egyik fontos részévé a korabeli anyanyelvű irodalom kérdése. Ennek folyamányaként sikerült feltárni az Érsekújvári kódex egy fontos szövegének eddig ismeretlen forrását, s ez új eredményekre vezetett a Königsbergi Töredék kapcsán is. Sőt, a kutatási időszak végén Tóth Péter, egészen váratlan módon, a Güssingi Könyvtárban egy újabb 15. századi latin nyelvű sermonariumra bukkant, amely a sorok között és mellett több száz magyar nyelvű glosszát őriz. A forrás bemutatása és kiadása jelenleg folyamatban van. Az eddigi eredményeket az *ItK*-ban, ill. az OSZK nyelvemlék-kiállításának katalógusában, illetve számos konferencia-előadásban mutatta be.

Hasonlóképp, a korvinák kontextusának vizsgálata során került sor a korabeli magyar vallási kultúra eddig ismeretlen szegmensének vizsgálatára is, a 15. század végi magyar kódexekben fennmaradt magyarországi latin nyelvű Szent Demeter, ill. a Zsámboki

János kódexében fennmaradt görög nyelvű Szent Márton-legenda elemzésére. Az e tárgyú tanulmányok a *Byzantinische Zeitschrift*ben ill. az *Analecta Bollandianá*ban, ill. egy magyar nyelvű konferencia-kötetben jelentek meg.

3. Részletes szövegkritikai elemzésnek vetettük alá a Mátyás számára készült **humanista fordításokat**; ezek színvonalát és jelentőségét korabeli összefüggésekbe helyezve igyekeztük felmérni. Bolonyai Gábor korábban teljesen figyelmen kívül hagyott szövegeket vizsgált meg: Antonio Bonfini Héródianos- és Philostratos-fordításait. Az elemzések elsőként térképezik föl a latin szöveget őrző korvinák és egyéb kéziratok szövegkritikai viszonyát, a fordítás alapjául szolgáló görög szövegek szövegtörténeti helyét, a lefordítandó szövegek korabeli megítélését és recepciójának történetét, valamint Bonfini görögtudását, görögös műveltségének mélységét és hiányosságait.

Hasonlóképp egy korábban teljesen feltáratlan forrást vont a korvina-kutatásba Bolonyai Gábor, amikor Mátyás könyvtárosának, Taddeo Ugoletónak görög-latin szótárát vizsgálta meg, a szótár marginális jegyzeteivel együtt. A vizsgálat kimutatta, mely korvinák álltak bizonyosan, illetve feltételezhetően Ugoleto rendelkezésére jegyzetei megírása közben. Sikerült belső érvekkel bebizonyítani, hogy Ugoleto használta Janus Pannonius szótárát, amelyet a legutóbbi katalógusok csak bizonytalan hitelességűnek ítélték.

4. Több tanulmányunk vizsgálja a korabeli humanista könyvtár eszményét és a görög állomány kialakításának programját. Bolonyai Gábor részletes elemzést adott Naldo Naldinak a könyvtár görög szerzőit méltató leírásáról. Az idevágó tanulmányok bemutatják az irodalomtörténeti jellegű költemény műfaji előzményeit, szellemi közegét és környezetét, elsősorban Marsilio Ficino és Angelo Poliziano görög költészettel kapcsolatos gondolatainak hatását. Az elemzés kitér a leírás hitelességének kérdésére is, és új magyarázattal szolgál egy korábban sok vitát és ellentétes véleményeket kiváltó kézirat, a Sapphó-korvina létrejöttére is.

Ezzel párhuzamosan Pajorin Klára elektronikus formában rögzítette a toruói kézirat alapján a teljes költemény (*De laudibus augustae bibliothecae*) szövegét, a mű kritikai kiadásának előkészítéseként.

A könyvtárleírás művészettörténeti vonatkozásairól, valamint az ehhez kapcsolódó filológiai problémákról a Corvina-kutatásban elismert művészettörténészek, régészek, könyvtártörténészek és humanizmus-kutatók részvételével 2013. április 10-én „Látvány és

látomás” címmel konferenciát tartottunk (a vitaindító tanulmányt a REAL adatbázisban mellékeljük).

5. Kutatási terveink között szerepelt a görög kultúrát befogadó – itáliai, görög és magyar humanisták alkotta – **szellemi környezet** vizsgálata is. Ennek jegyében elsősorban Bessarion, Argyropulos, Ficino és Ugoletto szerepét elemeztük a görög könyvtár kialakításában.

Pajorin Klára kutatásai elsősorban arra irányultak, hogy jobban megvilágítsák a Corvina-könyvtár és a görög korvinák létrejöttének hátterét és módját, valamint leszámoljanak olyan korábbi előítéletekkel, véleményekkel, amelyek a gondosabb vizsgálatok fényében nem állták ki a próbát. Cikkei számos megoldatlan kérdést, problémát igyekeztek tisztázni (például a ferrarai-firenzei zsinatot, Argyropulos magyar kapcsolatait, Mátyás hatalmi reprezentációját, vagy Bonfini itáliai szellemi hátterét illetően), amelyek a Mátyás-kori humanizmus görög műveltségéhez kötődnek.

Zsupán Edina kutatásai két területet fogtak át. Egyfelől a Corvina Könyvtár görög állományának létét előfeltételező, kiegészítő és „fejlesztő” szellemi háttér tanulmányozásával foglalkozott, amelynek meghatározó eleme volt a Bessarión kardinális, majd Marsilio Ficino neve által fémjelzett magyarországi platonizmus. A források arra engednek következtetni, hogy ez a komplex szellemi irányzat meglehetősen áthatotta az udvar környezetében működő politikai és szellemi elit tagjait, és adott esetben még a királyi udvarban (Kálmáncsehi-breviarium), ill. az udvar számára (Didymus-corvina) készülő kódexek ikonográfiájára is hatást gyakorolt. Az ikonográfiai kutatásokat kiegészítette a wolfenbütteli Herzog August Bibliothekban őrzött corvinák kodikológiai vizsgálata, melyek közül négy darab Ficino leveleit, műfordításait és önálló munkáit tartalmazza, bizonyítékként a budai udvar és a firenzei szellemi műhely közvetlen kapcsolatának. A kodikológiai leírások készítése során számos új eredmény született, a kódexek pontos datálásától kezdve miniatúráik attribúciós kérdésein keresztül a kötetek provenienciájának pontosításáig, amelyek mind a görög kultúra iránt fogékony budai szellemi miliő karakterének árnyalását segítik. A szintén Wolfenbüttelben őrzött, ún. Beatrix-psalterium részletekbe menő kodikológiai elemzése távolabbról közelítette meg ugyanezt a kérdést, ám a kapott konklúzió – miszerint ez az egyedülálló díszkódex nem készülhetett máshol, csak Budán – a magyar királyi udvar szellemi és művészi sokszínűségére, mozgékonyására, személyi összetételének állandó változékonyságára, következőképpen folyamatos megújulására mutatott rá.

Kutatási másik súlypontját az „eszmei könyvtár” vizsgálata képezte, különös tekintettel a Mátyás halálát követő, de már az uralkodó életének utolsó éveiben elkezdődő corvina-recepcióra, azaz a koraujkori Európában a Corvináról kialakult képre, amely legalább akkora mértékben meghatározta a könyvtárról való későbbi (és jelenlegi) tudást, mint a mai adataink alapján rekonstruálható egykori valóság. Egykorú források (Bartolomeo Fonzio híres levele, Naldi műve, Bonfini mondatai), valamint későbbi humanisták (Brassicanus, Oláh Miklós) információi tükrözik a corvina-mítosz születését és meglétét, öntudatlanul is táplálva azt. Ez a Corvináról kialakult mítikus kép messze vezető metodológiai kérdéseket vet fel, ami a Corvina egészének kutatását érinti. A kutatási eredményeket a várhatóan az idén megjelenő tanulmánykötet és a PhD-dolgozata fogja tartalmazni.

6. A kutatás **melléktermékei** és **továbbhaladási irányai**. A görög korvinák kutatása során számos olyan forrásra bukkantunk, illetve olyan összefüggések felfedezésére jutottunk, amelyek részben előre nem látott irányokat nyitottak meg előttünk és előre nem tervezett publikációkat eredményeztek, részben a közeli jövőre vonatkozó kutatási terveinket is alapvetően meghatározzák. Közülük eddig a Thurzó-kézirat eddig figyelmen kívül hagyott levélfordításait, valamint egy fontos magyar nyelvemléket tartalmazó kézirat felfedezését említettük (Tóth Péter). További eredményeket remélünk a Brassicanus-hagyaték feldolgozásának folytatásától, a korvinákban található görög kezek paleográfiai vizsgálatától (Németh András), a görög-latin szótárak humanizmus kori terjedésének és egymásra hatásának feltérképezésétől, valamint az irodalomtörténeti szemlélet 15. század végi kialakulásának kutatásától, amelynek Naldo Naldi költeménye, Angelo Poliziano Mátyásnak ajánlott *Nutricia* c. műve, Bartolomeo Fonzio poétikai és irodalomelméleti írásai egyaránt fontos dokumentumai (Bolonyai Gábor). Hasonlóképp ígéretesnek tűnik a korai magyarországi humanizmus itáliai kapcsolatainak kérdése, különös tekintettel az elsősorban a paleográfia szintjén megfogható ferrarai kapcsolatokra, másfelől pedig Bessarión kardinálisra és körére, melynek Vitéz János is a tagja volt (Zsupán Edina).